

ADATOK A SOPRONI EV. LYCEUMI KÖNYVTÁR TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: Müllner Mátvás, igazgató tanár.

1. A soproni ev. egyházkerületi Lyceum könyvtárának alapítása 1658-ra viendő vissza. Volt ugyan már 1557 óta a reformáció befolyása alatt szervezkedett s a városi tanács mint kegyúr által fentartott latin iskola, de ez a gyászos 1674-ik évben minden hozzátartozandókkal, tehát a könyvtárral együtt az evangélikusoktól elvétellett s tanárai, szám szerint hatan, száműzettek, illetőleg hivatalukról lemondásra kényszerítettek.

Azonban csak néhány évvel ezen gyászeseemény előtt, 1658-ban, a már fennállott és a városi közpénztárból fentartott latin iskola mellett közadakozás útján új gymnasium állított fel és pedig főkép a vidékbeli magyar ifjuság számára, mely a kereszturi gymnasium s a csepregi collegium eltörlése után Sopronra volt utalva. Ezen intézet is beszüntettetett ugyan rövid, 16 évi tevékenység után az említett gyászévben s tanárai a testvérintézet tanáraival ugyanazon sorsra jutottak; de maga a tanodai épület minden járulékaival, tehát a kised könyvtárral együtt, mint magán-szerzemény, nagynehezen meghagyatott az evangéلمي gyülekezet birtokában, s így az evangy. gyülekezet, miután az 1681-ik évi soproni országgyűlés megengedte a száműzött s térítvényileg tétlenségre kárhoztatott tanároknak hivatalukba való visszahelyeztetését, újra megnyitotta a gymnasiumot még 1682-ben ugyanazon helyiségben, a hol maiglan is áll, mint egyházkerületi Lyceum.

A gymnasiumnak kezdettől fogva volt saját könyvtára, mely csak lassan gyarapodott egyes kegyadományok s azon csekély összegből, mit a tanuló ifjak e czélra évenként befizettek, mely azonban alig volt elégséges a legégetőbb szükségek fedezésére. Igen valószínű azonban, hogy a gyülekezet közpénztára-

ből is fordítottat e célra időnként bizonyos összeg; de csak 1733 óta van ennek biztos nyoma.

Ezen gymnasiumi könyvtáron kívül azonban az evangy. gyülekezet 1666 óta egy külön szép könyvtárnak volt birtokában, melyet az 1674-iki nagy veszteség után is megtartott s mely »Conventi könyvtár« név alatt a lelkészek közvetlen felügyelete s kezelése alatt állott, azoknak lakásán lévén elhelyezve két külön teremben, melyet azonban tetszésük szerint mindenkor használhattak a gymnasiumi tanárok, sőt ezeknek közbenjárása mellett a felsőbb osztályokbeli tanuló ifjúság is.

Alapítója ezen könyvtárnak Zuana Péter Menyhárd, polgármester († 1666.), ki saját válogatott könyvtárát a gyülekezetnek hagyományozta. Nagy érdemeket szerzett magának ezen könyvtár gyarapítása iránt a nagytekintélyű tudós Lang Mátyás, 1650—1674 ig soproni rendes lelkész, 1674—1680-ig pedig a Sopronba telepedett Eggenberg hercegnő udvari lelkésze († 1682.). A két férfinak e részben szerzett érdemét megörökítendő, a gyülekezet felállítja a könyvtár régi helyiségében azoknak arczképét Leopold királyéval együtt, ettől balra Zuanáét, jobbra Langét az illető képek alján olvasható ezen jellemző felirattal: Inchoabat. Hoc imperante. Continuabat. Jelenleg ezen képek a gyülekezet dísztermét ékesítik más képekkel együtt s ritka ember tudja, hogy mit jelentenek az említett feliratok.

Mind a két könyvtár a következő időkben szépen gyarapodott részint a gyülekezet költségén, a gymnasiumi még az ifjúság évi befizetéséből, részint kegyadományok s könyvtári hagyományok által, mely utóbbiak közül különösen Hube Zsigmond, volt mérnök, Kucsera Márton, volt vadosfai lelkész s Torkos József soproni lelkész a gyülekezetnek hagyományozott könyvtárai említésre méltók, s mindegyik a régi mód szerint külön kezeltetett, a gymnasiumi könyvtár az intézet rectora által, a másik pedig egyik lelkész által, mely viszony azonban teljesen megváltozott 1826-ban.

Ugyanis 1824-ben a Gymnasium — 1787 óta Lyceum — régi rozzant épülete lerontatván s helyébe új építmény állíttatván, a gyülekezet vezérférfiai czélszerűbb könyvtár-helyiségre is kiterjesztették figyelmüket, öt terem jelöltetvén ki ennek számára. S miután így elég nagy volt a tér, a gyülekezet elhatá-

rozta, hogy az eddig külön kezelt conventi könyvtár is a lyceumba tétessék át, a két könyvtár egybeolvasztassék s a tanárok közül választandó külön könyvtárnok által kezeltessék, kinek fáradozásáért a lyceumi épületben szabad lakása legyen. A kinevezett új könyvtárnok meg lett bizva mind a két könyvtár átvizsgálásával, a felesleges, hiányos, rongált s haszonvehetetleneknek mutatkozó könyvek kimustrálásával, a megtartandóknak pedig szakok szerinti lajstromozásával s czélszerű elrendezésével, mely munkát 1829-ben el is végezte.

Az így összesített s újonnan berendezett könyvtár, melyhez járult még Rajcs Péter, volt igazgatónak az ifjúság által 1827-ben 1600 váltó forinton szerzett szép könyvtára, 10,750 kötetet foglalt magában.

Ezen idő után is főkép egyeseknek központi hagyományai gyarapították a lyceumi könyvtárt. Így Oertel Gottfrid 1831-ben 380, Torkos Sámuel 1838-ban 750, Toepler Theofil 1854-ben 1200 kötetnyi könyvtárát a Lyceumnak hagyományozta; a Rupprecht család 2000-nél több kötettel gazdagította a könyvtárt. Legértékesebb azonban Glosius Dánielnek hagyománya, ki is 2630 kötetből álló könyvtárát szinte a soproni ev. Lyceumnak hagyta 1840-ben, de oly feltétel mellett, hogy ezen könyvtár külön kezeltetvén, mindenkor az ő nevét viselje s az e célra rendelt külön alapítvány jövedelméből folyvást gyarapíttassék.

Újabb időben alulirotnak, mint jelenlegi könyvtárnoknak, sikerült többfelé intézett felszólítás következtében néhány régibb XVI. s XVII-ik századbéli magyar nyomtatványt megszerezhetni a lyceumi könyvtár számára, miáltal ez oly ritkaságokkal gazdagodott, a minőkből eddigelé, a min méltán csodálkozhatni, egyetlen egy példánnyal sem birt.

2. A lyceumi könyvtár jelenleg áll összesen 21,200 kötetből, 32 darab részint régibb, még a mult század első évtizedeiből való, igenis kezdetleges, részint újabb s legújabbkori földrajzi s történelmi atlaszokból, 15 kötet régiségtani s történelmi rajzokból, 150 darab egyes térképekből s rajzokból, 17 darab kevésbbé jelentékeny kéziratból.

3. A nevezetesebb nyomtatványok a következők:
Aurea biblia ab Antonio Ampigollo. Ulmae 1476.

Egy német biblia fametszetekkel 1477-ből Augsburg.

Opus historiae lombardicae cum legendis in fine coimpressis. Norinbergae 1478.

Valerii Maximi dicta et facta memorabilia. Mediolani 1480.

— L. An. Senecae tragoediae (sine loco et anno, de a nyomás ugyanaz, mint az előbbi munkáé).

Három latin biblia 1480, 1487 s 1491-ből.

Platina vitae pontificum romanorum ad Sixtum IV. Norinbergae. 1481.

Két más példány szintén fametszetekkel 1483-ból Nürnberg.

J. Herold sermones sacri de sanctis et promptuarium exemplorum. Speriae 1483.

Sermones Dormi secure. Reutlingen 1485.

Anselmi Cantuariensis opera. Argentinae 1487.

Luthernek majdnem minden vita-iratai megvannak az ere deti kiadásokban.

Quadragesimalium sermonum thesaurus. Argentinae 1487.

Sermones Ambrosii. Spirae Venetiis 1488.

Aelii Spartiani de vita Hadriani imperatoris. Venetiis 1490. — Laurentii Vallensis elegantiae de lingua latina. Venetiis 1496.

Sermones thesauri novi de sanctis. Argentinae 1491.

Hartmanni Schedel Cosmographia juxta aetates mundi cum iconibus. Norinbergae 1493.

N. Keszler Homiliarum opus. Basiliae 1493

Sermones de tempore thesauri novi. Argentinae 1493.

Aristoteles Organon; graece. Venetiis 1495.

Sebastiani Brant stultifera navis 1497.

Joh. de Turrecremata summae de ecclesia domini Lugduni 1496. — Gn. de Occam super potestate pontificis octo quaestionum decisiones. Lugduni 1496.

Der teutsch Belial. Augsburg 1497.

J. Beckenhaubii index alphabeticus in scripta Bonaventurae super quatuor libros sententiarum. Moguntiae 1499.

Der Sachsenspiegel mit sampt den cautelen und additionibus Bocksdorffs. Augsburg 1501.

Jul. Caesaris commentarii de bello gallico, civili. Bononiae 1504.

Quadragesimale bige salutis sive preceptorium a quodam fratre hungaro in conventu pesthiensi fratrum minorum de observantia comportatum. Hagenau 1506.

Gesta romanorum cum applicationibus moralisatis ac mysticis. Hagenau 1508.

Plinii Caelii Secundi epistolae et panegyricus. Venetiis 1510.

Keiserpergs Narrenschiff gepredigt zu Strassburg, aus latein in deutsch bracht. Basel 1510.

Ph. Beroaldi in asinum aureum L. Apuleji commentaria. Parisiis 1512.

Missale secundum chorum ecclesiae strigoniensis. Venetiis 1512 impensis Steph. Heckel librarii budensis.

Rosa anglica practica medicinae a capite ad pedes. Papiæ 1592.

Pelbarti de Themesvar pomerium sermonum 1516 sine loco.

Vogelbuch aus dem lateinischen des Dr. C. Geszner, übersetzt durch R. Heuszlín. Zürich 1557. Képekkel, úgyszinte Thierbuch ugyanattól.

Beneficium Christi (Aonii Palearii?) lingua illyrica, cyrill betűkkel. Tübingae 1563. (Ha nem is unicum, mint néhai Simko bécsi tanár állítá, de mindenesetre ritka könyv.)

Egy horvát nyelven, cyrill betűkkel nyomott új szövetség. Tübinga 1563. (Dalmatinus fordítása.)

Nic. de Lyra Tractatus super toto corpore bibliae cum suis additionibus (sine loco et anno de a betűkből itélve még mindenesetre XV-ik századbéli nyomtatvány).

Thomae de Aquino commentarii in omnes epistolas Pauli (sine loco et anno, de valószínűleg szinte még XV-ik századbéli).

Augustana confessio et ejus apologia lingua illyrica cyrill betűkkel. Tübinga 1564.

Liber croaticus continens catechismum, Primi sruberi sermonem croatice, item passionem Christi vendice, historiam passionis et resurrectionis christi sermonem et hymnum de passione Christi. Tübingae 1564.

Abrah. Ortelii Theatrum orbis terrarum cum mappis. Antverpae 1570.

Stephani Szegedini assertio vera de trinitate. Genevae 1576.

Vend catechismus és zsolttárok. Wittenberg 1584.

Egy Illyr (Windisch), latin betűkkel nyomott teljes biblia. Wittenberg 1584.

Brentz catechismusa vend nyelven. Wittenberg 1585.

Jac. Theod. Tabernaemontani. Neues Kräuterbuch Frankf. a. Main 1588. Rajzokkal.

Magyar nyomtatvány a XVI. századból csak három van: Károlyi bibliájának 1590-ben Visolyban való kiadása.

Kulcsár György Postillája. Alsó-Lyndván 1574.

Beythe István Esztendő által való vasárnapi epistolák magyarázattyokkal özve. Nyomatottuy Várat 1584.

Joh. Rauwen Cosmographia, deutsch mit Kupfern u. Landkarten. Frankfurt 1597.

Florilegus aegyptiacus in agro soproniensi a Ch. Lackner conductus. Kereszturini 1617.

Conciliorum omnium generalium & provincialium collectio regia. Parisiis 1644. 36 kötet, gyönyörű kiadás.

Georg Hornii Orbis antiqui delineatio; Amstelodami 1654.

A XVII. század első évtizedeiből már több nyomtatvány-nyal birunk Eszterházy Tamás, Zvonarits Imre, Magyar István, Letenyi István és Zólyomi Boldizsár szerzőktől.

Kéziratokban könyvtárunk szegény; a mi van is, nem különös értékű. Van névszerint:

Pergamenre irt teljes latin biblia 1380-ról.

Az ó-szövetségi könyvekhez német nyelven irt magyarázatot; írta Joan. Lessevitz 1445.

Acta diaetalia anni 1681.

Gravamina evangelicorum occasione diaetae 1681.

Statuta communitatis terrae fluminis Sancti Viti 1527. Pergamenre irt szép kézirat.

Andr. Schmahlii syllabus litteratorum thurócziensium 1755.

Megemlített még a kéziratoknál néhai Hrabovszky György scrinium antiquariuma 14 kötetben, mely sok érdektelen mellett sok érdekes okmányt is tartalmaz, főkép a hazai protestantismus történetére vonatkozólag.

4. A mi a könyvtár rendezését s lajstromozását illeti, a könyvtár három osztályból áll, mindegyik osztály

a tudomány különféle ágai szerint lévén lajstromozva. Az első osztályt képezik az 1829-ben rendezett könyvek, egy pótjegyzékével azon könyveknek, melyekkel a könyvtár 1835-ig szaporodott; a második osztályt képezi a végrendeletileg külön kezelendő Glosius-féle könyvtár; a harmadik osztályt képezik az 1835 óta szerzett vagy adományozott könyvek; ezek közül csak az 1875 óta szerzett járulékok nincsenek még beosztva.

Az első osztályuak lajstromozása a következőzendő:

A) Encyclopaedici.

Ba) Philologici, külön-külön csoportokban hozatván fel az általános nyelvészeti tartalmu s az egyes régibb s újabb nyelvekre vonatkozó könyvek.

Bb) Classici, szinte külön csoportokban soroltatván elő a görög s latin írók s az újabb nyelvek szépirodalmi művei.

C) Historici, (ezen szakban az elrendezés leghiányosabb, a mennyiben, tekintet nélkül az általános vagy részletes tartalomra, történelmi, statistikai s földrajzi munkák össze-vissza soroltatnak fel egymás mellett).

D) Philosophici, (köztük vannak a matematikai s technologiai művek is).

E) Physico-medici, szintén némi tekintettel a különféle elágazásra, külön csoportokat képeznek a természetrajzi, természettani, vegytani s orvostudományi művek.

F) Juridici.

G) Theologici tizenhárom külön alosztálylyal, úgy mint: 1. Biblia s isagogica, 2. philogici ad S. S., 3. Exegetici, 4. Patristici, 5. Scripta reformatorum, 6. Ecclesiastici, 7. Dogmatici, 8. Polemici, 9. Morales, 10. Homiletici, 11. Catechetici, 12. Liturgici, 13. Casuistici.

H) Miscellanei. Vegyes tartalmu művek, alkalmi iratok, hírlapok. A második osztály, vagyis a Glosius-féle könyvtár lajstromai:

A) Encyclopaedici.

B) Philologici.

C) Classici, helyesen csoportosítva.

D) Historici, szintén sokkal czélszerűbben elrendezve, mint az első osztály ezen csoportozata.

E) Philosophici.

- F) Mathematici.
- G) Physici.
- H) Medici.
- I) Politico-juridici.
- K) Theologici, alosztályozás nélkül, nem nagy lévén számuk.
- L) Miscellanei.

A harmadik osztály lajstromozása:

- A) Vegyes tartalmu munkák.
- B) Nyelvészetiek.
- C) Classikusok s szépirodalmi művek.
- D) Történelmi, földrajzi, statistikai művek.
- E) Bölcsészetiék.
- F) Matematikai s technologiai művek.
- G) Természettudományi, gazdasági s orvostudományiak.
- H) Jog- s országtaniak.
- I) Hittudományiak.

5. A lyceumi könyvtár nem nyilvános s legközelebb csak a lyceumi tanárok s az ifjúság használatára szolgál; de azért mások által is használtathatik s többre megy száznál azoknak száma, kik a tanárokon s ifjúságon kívül a könyvtárból könyveket évenként kivesznek. Az ifjúság számára hetenként egyszer van nyitva s 30—40 vizs ki hetenként abból könyvet, melyet négy hét múlva vissza kell hoznia, de újra kiveheti, ha addig más nem kereste ugyan azon munkát. A tanárok bármikor kaphatják ki az általuk kívánt könyveket. Külön díj a könyvtár használatáért nem jár.

6. A tulajdonképi lyceumi könyvtár számára csak 1857 óta létezik egy 350 frtnyi alapítvány, melynek évi kamatai az ujoncz tanulók által fizetendő 1 frtnyi beiratási díjjal együtt évenként könyvek vásárlására fordíthatik. Ezen összeg körülbelül 150—160 frtra megy évenként. A Glosius féle könyvtárnak gyarapítására fordíthatik évenként az e célra rendelt alapítványnak jövedelme, körülbelül évenkénti 100 frt.

7. Külön könyvtárnok a tanári kar kebeléből csak 1826 óta létezik. 1826-tól 1852-ig viselte ezen hivatalt Hettyésy László; 1852-től mostanáig e hivatalt alulirott viseli.

Sopronban, április hó 8-án 1877.

Müllner Mátyás,
lyceumi igazgató tanár mint lyceumi
igazgató könyvtárnok.